

TOM SAUER
 hoofddocent
 Internationale
 Politiek, Universiteit
 Antwerpen

De Vlaamse vredesbeweging na de Koude Oorlog: gewogen en vederlicht bevonden

De Vlaamse vredesbeweging kende haar hoogtepunt met de rakettenbetogingen begin jaren 1980. Vele archieven van de vredesbeweging worden trouwens zorgvuldig door Amsab-ISG bewaard. Naar aanleiding van het 25-jarige bestaan van het Vredeshuis in Aalst – nog steeds onder leiding van stichter Jef De Loof (Artsen tegen Atoomwapens) – was er op zondag 23 oktober 2011 een academische feestzitting om terug en vooruit te blikken. Hoe heeft de Vlaamse vredesbeweging het er de afgelopen 25 jaar vanaf gebracht? Waar staat de beweging vandaag en hoe moet het nu verder? De tekst die volgt, is een licht geredigeerde versie van mijn toespraak tijdens die feestzitting. Hij zou een aanzet kunnen zijn voor zowel verdere introspectie door de Vlaamse vredesbeweging, als voor meer historisch onderzoek naar de boeiende periode die nog niet zo lang achter ons ligt.

Laat me beginnen met te beklemtonen dat de verschillende vredesorganisaties die Vlaanderen rijk is, mooi werk verrichten. Ze doen in scholen aan vredeseducatie. Ze lunchen regelmatig met kabinetsmedewerkers of zelfs ministers om de eisen van de Vlaamse Vredesweek kracht bij te zetten. Ze brengen de conflicten in de wereld – gaande van Congo, Darfoer, Tsjetsjenië, over Afghanistan, Irak en Libië, tot natuurlijk Israël en Palestina – nauwkeurig in kaart, en ze trachten hun steentje bij te dragen om er vrede te bewerkstelligen. Er is nog nooit zo veel dossierkennis geweest als vandaag. Dus waarom kritische vragen stellen?

Als we wat meer afstand nemen, en dat is het enige positieve aan die academische ivoren torens, dan ziet het plaatje er anders uit. De Vlaamse vredesbeweging komt nauwelijks in de media. Niet met massabetogingen, want die zijn er niet meer – tenzij nog een keer vlak voor de laatste Irakoerlog en als onderdeel van een wereldwijde actiedag – en ik heb de indruk dat de vredesorganisaties ook niet

meer geloven in dat instrument. Niet met acties, want te kleinschalig of te weinig origineel, althans voor de media, tenzij toen de Bomspottings in Kleine-Brogel nog nieuw waren. Niet, of weinig, met expertise – in tegenstelling bijvoorbeeld tot de milieubeweging –, dat werd kwantitatief onderzocht door collega's op de UA. Per definitie niet met lobbywerk achter de schermen of met vredeseducatie. De vredesbeweging is zichtbaar afwezig in Vlaanderen. Dat is niet onmiddellijk een verwijt aan de vredesorganisaties. Het is een constatering.

Er is geen Vlaamse vredes-beweging. Er beweegt niet veel, of althans niet zichtbaar. En zelfs als het onzichtbaar zou bewegen, dan zouden de resultaten toch zichtbaar moeten zijn. Die zijn er ook niet, of nauwelijks. Dat brengt mij bij een eerste aandachtspunt: de vredesorganisaties hebben dringend nood aan succes, aan resultaat. Zelfs voor de zeer gemotiveerde actievoerders van Vredesactie wordt het na tien jaar over de draad in Kleine-Brogel klimmen wat teveel van het goede. Zeer begrijpelijk. Waardoor de kans bestaat dat de problematiek van de tactische kernwapens helemaal van de radar zal verdwijnen. Als ik met die analyse bij de vredesorganisaties zelf aanklop, geven sommigen ronduit toe dat er een probleem is. Andere trachten de schijn hoog te houden door te verwijzen naar enkele succesjes, zoals de rol van België in het tot stand komen van het verdrag tegen de landmijnen en de clustermunition – waar niet-vredesorganisaties zoals Handicap International een minstens zo belangrijke rol in hebben gespeeld, denk ik. (Bovendien wordt het akkoord over de clustermunition vandaag weer in vraag gesteld, ook door ons land.) Ook de oprichting van het Vlaams Vredesinstituut wordt als succes genoemd. Op 25 jaar tijd is dat maar een mager beestje, al ben ik waarschijnlijk links of rechts nog wat vergeten. Allemaal kunnen ze niet anders dan toegeven dat ze niet meer op een grootschalige manier kunnen mobiliseren, dat het moeilijk is om vrijwilligers te vinden, tenzij voor zeer tijdelijke acties, dat de ledenaantallen stelselmatig dalen, en dat de lokale werking niet meer is wat het geweest is. Ik wil het woord malaise niet in de mond nemen, maar ik denk dat de tijd rijp is om na te gaan wat de oorzaak is van dit alles. Ik ga te rade bij mijn collega's.

Collega's psychologen. Hoe komt het dat het in de jaren 1980 wel lukte om 50.000, daarna 150.000 en later zelfs 400.000 Belgen in Brussel te laten marcheren? Psychologen hebben het volgende antwoord klaar: om mensen op straat te krijgen, moeten ze intrinsiek bewogen, geraakt, geëmotioneerd zijn door het thema. Dat was toen het geval: een diepgewortelde angst voor een nucleaire oorlog in Europa, gebaseerd op een reële inschatting van de dreiging toentertijd. Herinner u de titel van Jef de Loofs boek: *En niemand hoort je huilen*. Emoties. Vandaag de dag is die subjectieve dreiging er veel minder, met alle gevolgen van dien. Mensen op straat brengen tegen wapens die al lang opgeruimd hadden moeten zijn omdat er geen vijand meer is, is inderdaad veel moeilijker. Al zou in principe op een gevoel van verontwaardiging ingespeeld kunnen worden. Emoties liggen ook aan de basis van het succes van de grootste vredesbetoging in Vlaanderen de afgelopen twintig jaar,

75.000 eenheden groot, op 15 februari 2003. Er bestond een viscerale haat tegen president Bush die Kyoto aan zijn laars had gelapt, zich unilateraal uit het ABM-verdrag (tegen ballistische raketten) had teruggetrokken, een *alleingang* doorvoerde die we nog nooit hadden gezien – unilaterialisme ten top – en als kers op de taart na Afghanistan ook Irak even een kopje kleiner zou maken ‘omwille van de massavernietigingswapens’, terwijl de Verenigde Staten zelf op een berg van 10.000 hypermoderne kernwapens zaten en de hele wereld dat ook wist. Een broeierige cocktail van woede tegen Bush en angst voor een oorlog in het Midden-Oosten, en hoop om die oorlog nog te kunnen tegenhouden, allemaal sterke emoties. Het is de verdienste van de vredesbeweging, vooral vzw Vrede, om de betoging in België gecoördineerd te hebben, mede geholpen door sociale media. Merk op dat er toen op dezelfde dag wereldwijd 15 miljoen mensen hebben betoogd.

Emoties verklaren ook het succes van de grootste massabetoging in Brussel van de afgelopen 25 jaar, de Witte Mars. Het gebrek aan emoties legt dan weer uit waarom voor de betogingen ten tijde van de oorlog in ex-Joegoslavië of Congo slechts enkele duizenden mensen te bewegen waren, hoe schrijnend de situaties ook waren en hoe goed de vredesorganisaties de dossiers ook hadden voorbereid. Emoties naar aanleiding van Fukushima verklaren waarom onlangs 250.000 Duitsers op straat kwamen tegen kernenergie, met als toetje de sluiting van alle kernreactoren in Duitsland. Einddoelstelling gehaald voor de milieubeweging in Duitsland. Wat ons bij de vraag brengt hoe het komt dat datzelfde Fukushima bij ons in België enkel overwaaid zoals die wolk ten tijde van Tsjernobyl, en er in de nazomer van 2011 amper 1500 mensen op straat kwamen in Tihange. Benieuwd naar de opkomst op 11 maart 2012. Het verschil tussen Duitsland en België zit hem in een goed draaiende milieubeweging die al jaren dit thema bespeelt, warm houdt, het spel ook politiek speelt en gesteund wordt door politici of zelfs gehele politieke partijen – zoals Die Grünen in Duitsland – zodat er een humuslaag aanwezig is waarop gezaaid kan worden. Bij onze Vlaamse milieubeweging is die humuslaag flinterdun. De milieubewegingen, uitgezonderd Greenpeace, zijn zeer apolitek in Vlaanderen. Rupsen en larven, bloemetjes en bijtjes, maar geen woord over kernreactoren. Ik heb me zelfs laten vertellen dat Natuurpunt gesponsord wordt door Electrabel.

Interim-conclusie: de rol van emoties kan tienduizenden mensen op de been brengen. Maar er is meer nodig dan dat om de situatie van vandaag te verklaren.

Ik ga ook te rade bij collega's sociologen. Vooral met de vraag hoe het komt dat die lokale werking bij de vredesorganisaties slabakt. Die staat of valt minder met oplaaiende emoties die een uitlaatklep wensen. Ze lijkt mij eerder te staan of te vallen met mensen die zich bewust en langdurig willen engageren voor een idee, een ideaal, voor waarden en normen zoals vrede en rechtvaardigheid. Zoals het Vredeshuis in Aalst, een oase in een landschap dat lijkt te verdorren. Herinnert u zich hoe in de jaren 1980 de Oxfam-Wereldwinkels het lokale knooppunt waren voor de derdewereld-, de mensenrechten- en zelfs de vredes-, en milieubeweging? In de Wereldwinkels lagen de affiches die verspreid werden voor de grote raket-

tenbetogingen. Vraag er vandaag eens om een affiche voor een Bomspotactie op te hangen. De vragende blik van sommige medewerkers spreekt boekdelen, zo heb ik mij toch laten vertellen. Ik heb de indruk dat sommige sociale bewegingen zich hebben teruggetrokken op hun eigen groot gelijk.

Er is echter nog meer aan de hand, zeggen die sociologen. Politiek-maatschappelijk gevoelige thema's raken niet veel snaren meer, of toch veel minder dan vroeger. Kijk naar de cursussen bij Elcker-Ik of Vormingplus: de cursussen die succes hebben gaan niet over maatschappelijk-politieke debatten, maar over zelfontplooiing, meditatie, spiritualiteit. Hetzelfde verhaal bij de jeugdhuisen: die zijn zeer apolitek geworden, in tegenstelling tot vroeger. Die maatschappelijke trend van cocooning, zich terugtrekken uit de publieke sfeer, een cultuur van 'contentement' – wie zij dat ook al weer? – speelt de Vlaamse vredesbeweging zeker ook parten.

Ik kan me niet van de indruk ontdoen dat ook de secularisering in Vlaanderen en het zwakke maatschappijkritische leiderschap binnen de kerk de afgelopen decennia, een rol spelen. Progressief-katholiek Vlaanderen – KWB, KAV, Scouts, Chiro, ACW, IPB – waren indertijd drijvende krachten achter die betogingen. Vandaag heerst er oorverdovende stilte in de kerk, letterlijk en figuurlijk. Ze worstelt met haar eigen geloofwaardigheid, met alle gevolgen van dien voor die christelijk geïnspireerde sociale bewegingen.

Eenzelfde klaagzang zou ik kunnen opzetten over de maatschappelijke bijdrage van de academische wereld: waar zijn die geëngageerde academici? Zou het kunnen dat het academisch systeem, zoals bedacht door rectoren als André Oosterlinck van de KU Leuven, hen dwingt te focussen op onderzoek, en onderwijs en maatschappelijke dienstverlening als noodzakelijk kwaad te beschouwen? Is het niet vergekomen dat de academicus die tegenwoordig het hardst tegen de schenen van het establishment schopt Paul De Grauwe is, een econoom van liberalen huize?

Dat brengt me bij de economen, of beter de economie: het leven wordt duurder. Om rond te komen, laat staan de stijgende immobiliënprijzen aan te kunnen, moet je met twee gaan verdienen, soms ook nog eens 's avonds en in het weekend. Er wordt hard gewerkt en de weinige vrije tijd gaat naar ontspanning, lekker eten, citytrips (lees de magazines van *De Standaard* of *De Morgen*), niet naar onbetaald vrijwilligerswerk voor idealen die op korte termijn niet te verwezenlijken zijn.

En kan eindelijk de politoloog – ik ben zo'n exemplaar – zich mengen: die grotere kloof tussen rijk en arm in Vlaanderen leidt naar een politieke verrechtsing, zowel bij hen die niet weten wat te doen met hun geld, als bij hen die totaal uit de boot vallen en zien hoe migranten hun jobs inpikken; perfect tracerbaar in Vlaanderen. Da's niet het ideale klimaat voor een vredesbeweging. Komt daarbij een gebrek aan geloofwaardige prominenten in Vlaanderen die opkomen voor engagement, voor die idealen. Waar zijn de Maurits Coppietersen vandaag de dag? Of de Tijn Declercqen, de Ignaas Lindemansen, de Robert De Gendten? Mensen die in iets geloofden en daar ook voor gingen. En we kunnen er niet omheen: ook onze politieke leiders

hebben weinig of geen oog voor de idealen van de vredesbeweging. Een Karel Van Miert en een Louis Tobback maakten van de raketten een prioriteit. De CVP was verdeeld tussen progressieven – denk aan Luc Dhoore – en conservatieven. Tussen de antirakettenbeweging en Agalev stond bijna een gelijkheidsteken. Welke socialisten, christendemocraten of zelfs groenen staan er vandaag met pit op de barricaden? Overdrijf ik nu als ik vaststel dat wat de kernwapens betreft de grootste doeners twee liberalen (!) waren? Patrik Vankrunkelsven betrad regelmatig de basis van Kleine-Brogel, en Guy Verhofstadt ondernam als eerste minister ten minste één – zij het mislukte – poging om de burgers in te lichten of er effectief kernwapens aanwezig zijn in Kleine-Brogel. Ook in Duitsland was het een liberaal (Guido Westerwelle) die de terugtrekking van de tactische kernwapens in het regeerakkoord duwde. Waar zit politiek links als het aankomt op internationale veiligheidskwesaties? En nu we toch bezig zijn: vindt u het normaal dat als De Crem voorstelt samen met de Fransen tegen Khadafi, met wie we eerder nog zoete broodjes bakten, ten strijde te trekken, het hele parlement, inclusief de socialisten en groenen, zomaar meestapt in dat verhaal? Is er dan niemand die kritische vragen durft te stellen bij militaire interventies, ook al lijken – of zelfs zijn – die voor het goede doel? Komt het antwoord dus per slot van rekening altijd uit de loop van het geweer? Is het in dergelijk klimaat dan verwonderlijk dat de vredesbeweging het moeilijk heeft? Of draai ik het nu om, en is het juist omwille van de relatieve zwakte van de Vlaamse vredesbeweging dat de linkse partijen vrij spel hebben?

Hoe moet het nu verder? Welke lessen kunnen we hieruit trekken? Zeer kort enkele constructief bedoelde suggesties voor de vredesbeweging. Veel of zelfs alle heil verwachten van sociale media lijkt me niet realistisch; er is veel meer aan de hand. Wachten totdat onze maatschappij terug de weg inslaat richting mei '68 en de beweging van onderuit opnieuw begint te floreren, lijkt me ook te gemakkelijk en niet realistisch, zeker niet op korte termijn. Opnieuw een grote betoging organiseren is dan een haalbaardere kaart, wat een heel nieuwe dynamiek voor de Vlaamse vredesbeweging op gang kan brengen, zoals dertig jaar geleden. Dergelijke betogingen vergen – naast emoties – drie zaken. Ten eerste dat alle vredesorganisaties samengaan voor het gekozen item (wat vandaag te weinig gebeurt). Ten tweede: dat ze er resoluut voor kiezen om het ganse middenveld achter zich te spannen (derdewereld-, mensenrechten-, milieu-, vrouwen-, jeugdbewegingen en vakbonden). Een recente aanzet was Abolition 2000, met een platformtekst over tactische kernwapens en een bezoek aan de eerste minister in augustus 2011. Ten derde is een minutieuze voorbereiding van een massabetoging nodig – ik zou zeggen een jaar op voorhand – door gemotiveerde individuen, en soms kan ik me niet van de indruk ontdoen dat vrijwilligers gemotiveerder zijn dan betaalde krachten, ook binnen de Vlaamse vredesbeweging. Aan al die voorwaarden was in de jaren 1970 voldaan toen in 1975 het Overlegcentrum voor de Vrede (OCV) en later het zogenaamde Vlaams Actiecomité tegen Atoomwapens (VAKA) werden opgericht. We moeten niet altijd het warm water trachten uit te vinden. We kunnen ons hardop afvragen of het niet tijd is om die

organisaties nieuw leven in te blazen met als doel een grote betoging te organiseren opdat bijvoorbeeld die kernwapens eindelijk van ons grondgebied verdwijnen. Als het mogelijk is om 2000 mensen te overtuigen om over de draad van Kleine-Brogel te klimmen met het risico om gebeten te worden door niet-blaffende honden en opgepakt te worden, als het mogelijk is om 10.000 mensen warm te krijgen om door de straten van Brussel te betogen tegen atoomproeven die een andere staat houdt aan de andere kant van de wereld, dan moet het – mits je voldoet aan hogere voorwaarden – te doen zijn om minstens 30.000 mensen op straat te krijgen om die Amerikaanse kernwapens in Kleine-Brogel twintig jaar na de Koude Oorlog terug te sturen.

Een andere benadering is om in te spelen op de actualiteit, op actuele gevoelens. Dan kom je bij de indignados, de 99 procentbeweging. De vredesbeweging hoort resoluut bij die 99 procent. Hang dat karretje achter hun eisen en voeg het volgende cijfermateriaal eraan toe: wereldwijd wordt er jaarlijks 1500 miljard dollar uitgegeven aan defensie, terwijl we allemaal moeten inleveren omdat de bankwereld onverantwoord bezig is. Jaarlijks 50.000 miljoen dollar uitgeven aan kernwapens terwijl je al de nummer één bent op dat gebied, is lachen met de rest van de wereld en de wettelijk bindende doelstelling om te komen tot een kernwapenvrije wereld. Jaarlijks 10.000 miljoen dollar uitgeven aan raketschilden die technologisch niet werken en ook niet zullen werken, is te gek voor woorden – en tussen haakjes: de NAVO-regeringen, en dus u en ik als Belgische belastingbetaler, stappen sinds 2011 mee in dat verhaal. Dat terwijl gesneden wordt in gezondheidszorg, pensioenen, de culturele sector. Daar kan je met de vingers in de neus toch een nieuwe Witte Mars uit puren?

Verder zou ik – afhankelijk van het thema – durven pleiten voor een structurelere band met politieke partijen. Niet dat je als organisatie afhankelijk moet worden van die partijen, maar wel dat je hen inhoudelijk input geeft zodat nationale politici de thema's van de vredesbeweging meer in de media brengen, zoals Die Grünen in Duitsland.

Het zijn maar enkele suggesties. Laat vandaag de start zijn van een bredere denkoefening binnen de verschillende vredesorganisaties. Verder doen zoals we bezig zijn, is geen optie. Er moet opnieuw meer schwing komen in de Vlaamse vredesbeweging.